

Кухарева Н.М.

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

МАТЕРІАЛИ ТА ДОКУМЕНТИ РОДИНИ КОЗАЧКОВСЬКИХ ІЗ ФОНДОВОГО ЗІБРАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

У статті подається характеристика матеріалів та документів переяславської родини Козачковських, які зберігаються у фондовій колекції НІЕЗ «Переяслав». Ці музейні предмети обліковані в інвентарній книзі №1 під назвою «Рукописні та друковані матеріали». Слід виділити групу документів, які стосуються переяславського лікаря А.О. Козачковського, який був щирим другом Т.Г. Шевченка, чотири рази приїздив до Переяслава та жив у його будинку. Окрема група документів присвячена батьку, О.І. Козачковському, ректору Переяславських духовних училищ. Також частина матеріалів колекції розповідає про спадкоємців родини Козачковських, зокрема, сина Осипа, онука Андрія та їх друзин, які жили та працювали в Переяславі.

Ключові слова: переяславська родина Козачковських, Осип Козачковський, Андрій Козачковський, Переяславська семінарія, фондова колекція Заповідника.

Постановка проблеми. Фондова збірка Національного історико-етнографічного заповідника (далі – НІЕЗ) «Переяслав» на шевченківську тематику представлена в різних інвентарних групах. Тема формування цієї тематичної колекції практично не досліджена. Актуальність даної теми полягає в комплексному вивченні, дослідженні збірки шевченкіани НІЕЗ «Переяслав» та введенні окресленого поняття до наукового обігу, позаяк матеріали та документи родини Козачковських є темою розділу «Матеріали про перебування Т. Шевченка на Переяславщині» до наукової теми «Шевченкіана в колекції НІЕЗ «Переяслав», яка є нашим науковим дослідженням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Матеріал про лікаря А. Козачковського та його батька О. Козачковського частково опублікований у статті Кухаревої Н.М. «Родина Козачковських», окремі автобіографічні фрагменти подавалися у статтях Кухаревої Н.М., Калінович О.І., Прокопенко К.В. «Друже мій єдиний...» (до 200-річчя з дня народження переяславського лікаря Андрія Осиповича Козачковського) та Мельник В.П. «Андрій Козачковський та Тарас Шевченко: життєвий діалог». На сьогодні відсутнє цілісне дослідження про фондове зібрання матеріалів та документів про родину Козачковських.

Постановка завдання. Мета статті полягає в комплексному вивченні та подачі характеристики

музейних предметів фондово-облікової документації по інвентарній групі «Рукописні та друковані матеріали», зокрема, про родину Козачковських, нащадки яких безпосередньо пов'язані із життям та творчістю Т.Г. Шевченка.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Санкт-Петербурзі восени 1841 р., коли Т. Шевченко навчався в Академії мистецтв і писав перші вірші, він познайомився з переяславським лікарем А. Козачковським, який працював лікарем на кораблях Балтійського флоту [3, с. 326].

До сьогоднішнього дня зберігся будинок Андрія Осиповича Козачковського, який є єдиною пам'яткою в місті, що репрезентує дворянське дерев'яне житло Переяслава поч. ХІХ ст. з його особливостями розташування, планування, оздоблення, в якому зараз знаходиться експозиція Музею Заповіту Т.Г. Шевченка [3, с. 323].

Про родину та родовід Козачковських у фондах НІЕЗ «Переяслав» зберігаються досить уривчасті, скупі, фрагментарні матеріали та окремі документи.

Хто ж ці Козачковські, що так привітно приймали поета?

Андрій Осипович Козачковський (1812–1889 рр.) – корінний переяславець, внук відомого ректора Переяславської семінарії кафедрального протоієрея, настоятеля Троїцької церкви Федора Домонтовича (дід по лінії матері) і син відомого

протоієрея, інспектора Переяславської семінарії, професора філософських наук, ректора Переяславських духовних училищ, настоятеля Троїцької церкви Осипа Івановича Козачковського [4, с. 88].

Осип Іванович Козачковський родом із села Покорське Васильківського повіту Київської губернії, з родини священнослужителів (дід і батько були священиками) [5, РД–273].

У 1773 році закінчив на відмінно Києво-Могилянську академію. Після закінчення навчання викладав в академії латинську мову. У 1798 році переведений до Переяславської семінарії вчителем російського красномовства, пізніше був вчителем російської та латинської риторики, філософії та французької мови, професором філософії, ректором духовних училищ, протоієреєм, настоятелем Троїцької церкви. О. Козачковський був одним із кращих учителів семінарії [5, РД – 273].

У 1802 році Осипа Івановича призначено інспектором семінарії, а після реорганізації 1817 року – ще й ректором місцевих духовних училищ. Осип Козачковський був високоосвіченою, доброзичливою, сильною духом людиною, наділеною непересічним талантом педагога та організатора. Ось як відгукувалися про нього сучасники: «Осанка его была величественна и симпатична, лицо красивое, рост несколько выше среднего, борода окладистая, покрывавшая всю почти грудь; взор серьезный и проницательный, произношение медлительное, рассказ строго логичный, плавный и увлекательный, ум светлый, разносторонне образованный» [2, с. 230].

Протоієрей О. Козачковський був одним із найкращих професорів філософії, яку викладав у Переяславській семінарії 23 роки. Найвагоміша оцінка освіченості та педагогічної майстерності професора О. Козачковського була зроблена комісією духовних училищ при Св. Синоді. На вимогу комісії наставники семінарії повинні були подати конспекти з тих предметів, які викладали семінаристам. О. Козачковський представив на розгляд комісії конспекти з філософії. Після розгляду комісії вони були рекомендовані як зразкові, а О. Козачковського визнали найкращим професором філософських наук [2, с. 231].

Доказом величезної ерудованості і захопленості викладанням ним філософії можуть служити також спогади одного з його учнів – Ілісова, який згодом займав важливі посади в Санкт-Петербурзі та після закінчення семінарського курсу для вдосконалення в науках їздив за кордон: «За границей слушал я лекции многих профессоров, но Козачковского между ними не находил. Многоглаголюющие

и напыщенные заграничных знаменитостей лекции были похожи на виденные пророком Иезекиилем сухие кости, которые облечены были и телом и жилами, но духа в них не было. В их лекциях не было того живительного элемента, которым одушевлены были лекции наставника о. протоієрея Осипа Івановича Козачковського» [2, с. 231].

За заслуги О. Козачковський був нагороджений орденом святої Анни III ступеня та святого Володимира IV ступеня, а також скуфією, камілавою, наперсним Хрестом [5, РД – 273].

У Переяславі, того ж 1798 року, О. Козачковський одружився з донькою ректора Переяславської семінарії, кафедрального протоієрея, настоятеля Троїцької церкви Федора Домонтовича, з якою прожив 16 щасливих подружніх літ. Як донька знаменитого протоієрея, вона одержала пристойне виховання, була розумною, доброю, красивою. Подружнє життя їхнє було щасливим, але коротким. У 1814 році дружина О. Козачковського захворіла і померла від сухот, залишивши шестеро неповнолітніх дітей. Андрій Козачковський був найменший, йому було лише два роки. Проте всіх дітей О. Козачковський підняв, виростив, дав чудове виховання і освіту [5, РД – 273].

А. Козачковський народився 16 серпня 1812 р. У 1827–1831 рр. він навчався в Переяславській семінарії. За два роки до завершення курсу (1829 р.) був «назначен к поступлению» до Петербурзької медико-хірургічної академії, одразу після закінчення якої «был удостоен лекарем 1-го отделения и назначен на службу Морского ведомства 11 августа 1835 года» [5, П-Хм. інв. № 2965].

Служив лікарем на кораблях «Брієн», «Березина» та на фрегаті «Філактет». У 1839 р. отримав звання титулярного радника, а в 1840 р. – штаб-лікаря. З 1842 по 1844 рр. працював повітовим лікарем у місті Курську [5, НДФ – 7559].

У 1844 році А. Козачковський повернувся в рідне місто Переяслав, поселився в батьківському домі та працював міським лікарем, штатним лікарем і викладачем медицини на старших курсах у Переяславській семінарії [5, НДФ – 7558].

За заслуги батька – настоятеля Троїцької церкви в Переяславі, ректора духовних училищ у 1844 р. А. Козачковському надали дворянського титулу [5, НДФ – 7558].

Родина Козачковського була середнього достатку. Звичайно, 286 карбованців річної платні не вистачило б на пристойне життя, якби не «родова» спадщина, що перейшла від батька – дерев'яний будинок у Переяславі, 150 десятин землі в селі Чирському Переяславського повіту і 32 ревизькі душі селян [2, с. 232].

Садиба Козачковських розташована в найживописнішому куточку Переяслава біля Свято-Троїцької церкви з виходом до Трубежа і займала 656 квадратних сажнів землі – 40 під будинком, 492 – під двором, 124 – під садом [2, с. 232].

За даними Загального поземельного списку Переяславського повіту за 1880 р. дізнаємося, що «Козачковский Андрей Осипович, коллежский советник имел в с. В. Каратуль – удобной земли 11 дес, 1926 саженой неудобной земли, в г. Переяслове – 334 дес. удобной земли, 838 неудобной земли, всего по Переяславу 342 дес. 894 саженой земли, в с. Гайшин – 674 саженой земли» [1, с. 386].

Власний будинок О. Козачковський збудував на землі свого тестя Ф. Домонтовича. Будівля виявилась настільки добротною і міцною, що довгі роки служила не тільки родині Козачковських, але й багатьом іншим власникам [1, с. 386].

У 1847 р. Андрій Осипович одружився з дочкою майора Сазоновича Марією Степанівною (1820-1905), яка була на вісім років молодшою за нього. У 1848 році у них народився син Андрій, який помер у ранньому дитинстві. У Козачковських були ще діти – сини Іван та Осип і доньки Анна та Єлизавета [1, с. 387].

У зв'язку з переміщенням у 1862 р. Переяславської семінарії до Полтави, Андрій Осипович припинив викладання медицини, залишився в Переяславі міським земським лікарем. Його як кваліфікованого спеціаліста просили також переїхати, але він відмовився і зайнявся приватною лікарською практикою.

Помер Андрій Осипович Козачковський 20 серпня 1889 року від онкологічного захворювання [1, с. 389].

А. Козачковський був не тільки високопрофесійним лікарем, досвідченим практиком, знавцем теорії медицини, але й палким шанувальником генія Т. Шевченка. В особі переяславського лікаря поет справді мав вірного й великодушного приятеля, котрий упродовж двадцяти літ не забував його в горі й скруті, безкорисливо підтримував і допомагав.

У фондах Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» зберігаються спогади онука лікаря А. Козачковського – Андрія Осиповича Козачковського. Спогади записані Андрієм Осиповичем з уст своєї бабусі Марії Степанівни Козачковської, дружини лікаря А. Козачковського (Марія Степанівна зустрічалася з Т. Шевченком під час його приїзду до Переяслава у 1859 році).

З перших же днів знайомства Т. Шевченко почав писати аквареллю портрет М. Козачковської. Марія Степанівна була зображена українською молодницею, в українському вбранні, з дитиною на руках. Портрет Козачковській дуже сподобався. Онук А. Козачковського навіть стверджував, що Т. Шевченко присвятив Марії Степанівні вірш «Марусі», який, на жаль, не зберігся [5, НДФ – 7560].

Зі спогадів онука дізнаємося, що «у діда було багато рукописів Шевченка, листів, малюнків. Усе це поміщалось у великому турецькому дивані. Коли почалися арешти, діда попередили, що в нього буде трус. Всі ці матеріали він хотів тимчасово закопати, але всі ми були так налякані, що без його відома майже все спалили. Дід страшенно розсердився і закопав те, що вдалося йому відібрати від нас. Всі ці матеріали були забрані після смерті Івана Андрійовича, який передав їх комусь» [5, НДФ – 7560].

У А. Козачковського був син Іван, який у 1859 році малим бачив Т. Шевченка в Переяславі та в селі Козинці. Кажуть, що він розповідав про це в 1919 році в Києві на Софійській площі під час мітингу, присвяченого дню народження Т. Шевченка. Зберігав батьків архів, у якому були поетові листи та рукописи деяких його творів. І. Козачковський зберігав «Кобзар», який Т. Шевченко подарував його матері у 1860 р. [5, НДФ – 7560].

Онук А. Козачковського закінчив Московський університет і учителював у місті. У II пол. 20-х рр. XX ст. надавалося важливе значення вивченню місцевого краю. Зайнявся організацією цієї роботи і А. Козачковський, який згодом очолив красзнавчий музей. При музеї були створені 3 відділи: археологічний, геологічний та історичний. Працівники музею займалися збирацькою роботою. Цей музей став свідченням багатомістової історичної спадщини Переяславщини, яка до того часу не мала єдиного центру, який займався б її дослідженням і збереженням [2, с. 233].

У 30-х рр. почалися репресії. А. Козачковський також був звинувачений та проходив по справі № 620, яка була направлена прокурору згідно з постановою від 6.05.1930 р. на «прекращение в уголовном порядке, возбужден в то же время ходатайство перед Особым Совещанием при Коллегии ГПУ УССР об административной высылке вышеперечисленных лиц. В отношении же Козачковского Андрея Иосифовича, Лагодинского Антона Кирилловича, Луканина Ивана Петровича и Луканина Фёдора Петровича – дело прекратитъ вовсе...» [2, с. 233]. Та не дивлячись на припинення

слідчої справи, сім'я А. Козачковського у 30-х рр. переїхала до Таджикистану.

Повернувся онук А. Козачковського до Переяслава з дочкою Тетяною Андріївною в 1952 році. Вона до 70-х років працювала в колишньому історичному музеї екскурсоводом, а її батько у музеї займався реставрацією меблів. Помер онук дружини Кобзарю родини в 1976 році.

А. Козачковський був нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради Таджикиської РСР від 8.09.1945 р. за заслуги у справі народної освіти в республіці та довголітню роботу в галузі просвітництва, а також отримав звання «Заслуженого учителя Таджикиської РСР», будучи директором чоловічої середньої школи № 5-7 та викладачем історії в м. Сталінабаді [5, НДФ – 7556].

У фондах Заповідника зберігаються посвідчення на отримання А. Козачковським нагрудного знаку «Отличник народного просвещения» Таджикиської РСР, медалі «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» (від 25.11.1945 р.), медалей «За трудовое отличие», «За трудовую доблесть» (від 23.05.1949 р.), ордена Леніна (від 3.11.1950 р.) [5, Р – 168], ювілейної медалі «За доблестный труд в ознаменование 100-летия со дня рождения Владимира Ильича Ленина» (від 24.03.1970 р.) [5, Р – 170].

Зберігаються також окремі документи дружини А. Козачковського (молодшого) – Ольги Германівни Козачковської (дівооче прізвище – Кудрявцева). Ольга Германівна (1895 р.н.) була дочкою начальника відділення Новгородської Казенної палати, колезького асесора Германа Кудрявцева, який помер у 1905 р. Вона закінчила спеціальний музичний курс Санкт-Петербурзького сирітського інституту імператора Миколи I за встановленою програмою і на випускних екзаменах отримала з усіх предметів відмінні оцінки [5, РД – 272].

Також вона отримала атестат про те, що прослухала 2-річний курс спеціальних педагогічних класів цього ж інституту і вибрала своєю спеціальністю французьку і німецьку мови та музику. Їй було присвоєно звання класної наставниці-виховательки з нагородженням шифром № 2 на право отримати від попечителя учбового округу свідоцтво на звання домашньої наставниці. Одночасно в інституті вона навчалася хоровому співу, гімнастиці і танцям [5, РД – 271]. У 20-х рр. Ольга Германівна займала посаду помічника бухгалтера Райліському [5, РД – 259].

Одним з експонатів музею є військовий квиток Козачковського Осипа Андрійовича (1857 р.н.,

сина Козачковського-старшого), який свого часу служив унтер-офіцером 13-го гусарського Нарвського Його Імператорської Величності Великого князя Костянтина Миколайовича полку, згодом був колезьким регістратором [5, РД – 240].

В експозиції музею також зберігається свідоцтво Суркової Олени Миколаївни, дружини Козачковського Осипа Андрійовича. Козачковська О. народилася 21 квітня 1867 р. в селі Гончарово Суздальського повіту Володимирівської губернії в сім'ї ротмістра. Освіту отримала в Московському сирітському інституті імператора Миколи I в 1887 р. з правом прийняти на себе звання домашньої наставниці та викладати російську мову і словесність, французьку мову і словесність, німецьку мову і словесність, математику, географію, історію, фізику, педагогіку і дидактику [5, РД – 239].

Працювала учителькою німецької та французької мов у чоловічій гімназії в 1913 р., в 1915 р. – в Переяславській Вищій початковій школі, з 1917 р. – в колишній жіночій гімназії, з 1920 по 1932 рр. викладала німецьку мову в Переяславській II Трудшколі, з 1932 по 1938 рр. – в Руднянському Н.С.Ш. Воробйовського району Воронежської області [5, РД – 237].

У 1938 р. Олена Миколаївна отримала атестат на звання учителя середньої школи після випробувального стажу педагогічної роботи в школі та на основі постанови Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів Союзу РСР про введення персональних звань для вчителів від 10.04.1936 р. [5, РД – 238].

Наводимо відомості про родовід Козачковських, надані праправнучкою Андрія Козачковського – Валентиною Котовою нині покійному переяславському лікарю, члену Всеукраїнської спілки краєзнавців Олексію Якименку, який підтримував зв'язок з Котовою через листування:

Пилип Козачковський (обозний полковий Малоросійського Уманського полку (до віддачі цього краю Польській короні);

Тимофій Пилипович (дід просителя Йосипа);

Іоан (син Тимофія, священник у селі Плисецькому);

Іоан (Іоанів син, священник у тому ж селі).

Діти Іоана:

Ананій (титулярний радник, учитель Пермської гімназії);

Йосип (протоієрей Переяславського собору, префект Полтавської семінарії);

Лука (священник, учитель Полтавської семінарії)

Діти Йосипа:

Віктор, Іван, Андрій.

Продовження родинного дерева Валентина Котова написала в листі. «Уважаемый Алексей Стефанович! Посылаю обещанные ксерокопии родословного древа и фото портрета моего прапрадеда работы Владимира Игнатьевича Заболотного с автором.

К сожалению, я ничего не знаю и не помню рассказов о своих предках Козачковских. Следующий по родословному древу идет Козачковский Осип Андреевич, мой прадед. Он умер от рака или туберкулеза где-то в 1922–1933 гг. Кем был – не знаю. Затем мой дед – Козачковский Андрей Осипович 1892 г., историк, директор школы, заслуженный учитель. У него два сына: Константин (1921 г.) – военный, артиллерист, старший лейтенант, погиб на войне в 1945 г.; Виктор (1924 г.) – доктор исторических наук, профессор Крымского университета, умер несколько лет назад.

Козачковский Андрей Викторович (1948 г.) – водитель троллейбуса.

Козачковский Владимир Викторович (1953 г.) – авиационный техник.

Его сын, Козачковский Сергей Владимирович (где-то 1977 г. р.), в 1996 г. поступал в военное

училище, но не прошел. Больше ничего о них не знаю. С первой женой дяди Вити уже третий год не переписываюсь, а со второй его женой вообще не знакома. Очень сожалею, что ничем не могу помочь – ни воспоминаний, ни записей дедушки и мамы нет. Желаю Вам всего доброго в работе и жизни! До свидания. С уважением В. Котова, 12.12.99 г.» [2, с. 233].

Нащадки Козачковських нині проживають в м. Одеса по лінії синів А. Козачковського Осипу та Івану і в м. Переяславі по лінії дочки Анни – брати Мойсіяхи – Валентин Володимирович та Віктор Володимирович.

Висновки. Отже, проаналізовано та введено до наукового обігу матеріали та документи родини Козачковських, які зберігаються у фондівій збірці НІЕЗ «Переяслав», окремі з них розміщені в експозиції Музею Заповіту Т.Г. Шевченка. Стаття є коротким цілісним систематизованим дослідженням з історії рідного краю, яке в подальшому ввійде до розділу нарису «Багато спогадів зберіг я про старий Переяслав..», приуроченого до 100-річчя музейної справи на Переяславщині.

Список літератури:

1. Кухарева Н.М., О.І. Калінович, К.В. Прокопенко. «Друже мій єдиний...» (до 200-річчя з дня народження переяславського лікаря Андрія Осиповича Козачковського): Медицина в художніх образах: Статті. Вип. 10; укладач і голов. ред. Заблоцька К.В. Донецький медун-т. Донецьк, 2012. 683 с.
2. Кухарева Н.М. Родина Козачковських: «International scientific-practical conference «Personality, family and society: issue of pedagogy, psychology, politology and sociology»: Conference Proceedings, Yune 16-17, 2017. Shumen: Konstantin Preslavsky University of Shumen. 244 pages.
3. Кухарева Н.М. Т. Шевченко і інтелігенція середини ХІХ ст.: взаємовпливи в контексті історичної Переяславщини: «Молодий вчений». Випуск № 8 (48) серпень, 2017. 489 с.
4. Мельник В.П. Андрій Козачковський та Тарас Шевченко: життєвий діалог: збірник наукових статей ІІІ Всеукраїнських Шевченківських читань, які відбулися 25 листопада 2008 року. Переяслав-Хмельницький, 2011. 192 с.
5. Фонди Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Науково-допоміжний фонд (НДФ). Інвентарна книга № 1 «Рукописні та друковані матеріали».

МАТЕРИАЛЫ И ДОКУМЕНТЫ РОДА КОЗАЧКОВСКИХ ИЗ ФОНДОВОГО СОБРАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ЗАПОВЕДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

В статье даётся характеристика материалов и документов о переяславском роде Козачковских, которые хранятся в фондовой коллекции НИЭЗ «Переяслав». Эти музейные предметы учтены в инвентарной книге № 1 под названием «Рукописные и печатные материалы». Следует выделить группу документов, касающихся переяславского врача А.О. Козачковского, искреннего друга Т.Г. Шевченко, который четыре раза приезжал в Переяслав и жил в его доме. Отдельная группа документов посвящена отцу, О.И. Козачковскому, ректору Переяславских духовных училищ. Также часть материалов коллекции рассказывает о наследниках рода Козачковских, в частности, сына Иосифа, внука Андрея и их жён, проживающих и работающих в Переяславе.

Ключевые слова: переяславский род Козачковских, Осип Козачковский, Андрей Козачковский, Переяславская семинария, фондовая коллекция Заповедника.

**MATERIALS AND DOCUMENTS OF THE KOZACHKOVSKY FAMILY
FROM THE FOUNDATION OF THE NATIONAL HISTORICAL
AND ETHNOGRAPHIC RESERVE “PEREASLAV”**

The article presents the characteristics of materials and documents of the Pereyaslav family of Kozachkovsky, which are stored in fond of NHER “Pereyaslav”. These museum items are listed in the inventory number 1 entitled “Handwritten and printed materials”. A group of documents related to the Pereyaslav doctor A.O. Kozachkovsky, who was a true friend of T. Shevchenko, who came to Pereyaslav four times and lived in his home, should be identified. A separate group of documents is devoted to the father of O. I. Kozachkovsky, the rector of the Pereyaslav spiritual schools. Also, part of the collection's materials tells about the heirs of the Kozachkovsky family, in particular, the son Osyp, Andrew's grandson and their wives who lived and worked in Pereyaslav.

Key words: *Pereyaslav family of Kozachkovsky, Osyp Kozachkovsky, Andriy Kozachkovsky, Pereyaslav seminary, stock collection of the Preserve.*